

MOĞOL İSTİLASININ ZORUNLU GÖÇÜ İLE ANADOLU'DA YÜKSELEN DEĞER: SULTAN'UL ULEMA BAHAEDDİN VELED VE AİLESİ

Gonca SUTAY¹

ÖZET

Timuçin'in uzun mücadelelerinin ardından bütün Moğol aşiretlerini tek bir çatı altında toplayıp devletin hâkimiyeti ele geçirmesinin akabinde yoğun bir istila hareketine girişecek olan Moğolların bu istilasını ortaçağ tarihinde derin izler bırakacaktır. Bu istila ile geniş bir coğrafyada yaşanan yıkım ve tahribat uzun yıllar hafızalardan silinmeyecektir. Maverâünnehir, Irak, İran ve Anadolu'nun gezide şehirleri talan olmuş milyonlarca insan katledilmiş; doğuda başlayan ve İslam beldelerini harabeye çeviren bu istila hareketi hiç şüphesiz batıya doğru göçleri de zorunlu kılmıştır. Moğol İstilasını nedeniyle göç eden ailelerden birisi de Sultan'ul Ulema Bahattin Veled'dir.

30 Eylül 1207'de bugünkü Afganistan sınırları içerisinde yer alan Horasan yöresindeki Belh şehrinde doğan Mevlana Celaleddin Rumi'nin; babası Bahattin Veled yaklaşmakta olan Moğol İstilasını nedeniyle Belh'ten ayrılmak zorunda kalmıştır. Önce Nişabur'a oradan Bağdat'a daha sonra ise Kûfe yoluyla Mekke'ye gelen Bahattin Veled dönüşte ilk olarak Şam'a uğramıştır. Bir müddet burada kaldıktan sonra da Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde yoluyla Karaman'a gelmiş ve burada Emir Musa'nın yaptırdığı medreseye yerleşmiş; akabinde Aleaddin Keykubat'ın daveti üzerine Konya'ya gelerek buraya yerleşmiştir.

Moğol İstilasını ile yaşanan tahribatların yanı sıra Anadolu'da tasavvufun temsilcilerinden Mevlana Celaleddin-i Rumi ve ailesi çerçevesinde bu istila hareketinin olumlu neticeleri döneminin siyasi olayları göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Göç, Anadolu, Bahaeddin Veled, Mevlana Celaleddin-i Rumi

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi Gonca SUTAY, Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, gonca.sutay@igdir.edu.tr

VALUE RISING IN ANATOLIA WITH FORCED MIGRATION OF MONGOL INVASION: SULTANUL ULEMA BAHAEDDIN VELED AND HIS FAMILY

ABSTRACT

After Timur attained the dominance of the state by bringing all Mongol tribes together under the same roof after a long term struggle, this intensive Mongol invasion will leave deep marks in Middle age history. Destruction and devastation occurred in a wide area with this invasion will not be erased from the memories. During this invasion Transoxiana (Maveraünnehir), Iraq, Iran and eximious cities of Anatolia were pillaged and millions of people were murdered. This invasion which started in the east and devoured Islamic towns, undoubtedly obliged migrations towards the west. One of the families which immigrated because of Mongol invasion was Sultanul Ulema Bahaeddin Veled.

Bahattin Veled ,Father of Mevlana Celaleddin Rumi, was born in 30 September 1207 in city of Belh in the district of Horasan region which is located in the borders of Afghanistan today, had to leave Belh because of oncoming Mongol invasion.

Bahaddin Veled firstly went to Nişabur, from there he went to Baghdad and then Makkah through Kufe. On the way back he firstly stopped by Damascus. After staying there for a while, he went to Karaman through Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri and Niğde. In karaman he settled into the madrasah built by Emir Musa. Right after, he went to Konya and settled there upon Aleaddin Keykubat's invitation.

Besides devastation occurred with Mongol invasion, positive results of this invasion movement will tried to be discussed by considering political events of the period within the frame of Mevlana Celaleddin-ı Rumi, one of the representatives of Sufism in Anatolia, and his family.

Keywords: Mongols, Migration, Anatolia, Bahaeddin Veled, Mevlana Celaleddin-ı Rumi

GİRİŞ

X. ve XII asırlarda Moğol asıllı kabileler tarafından Kuzey Çin ve İç Asya'da bazı devletler kuran Moğolların dünya tarihinde önemli rol oynaması XII. Yüzyıl başlarında Timuçin'le olmuştur. Timuçin uzun mücadelelerin ardından bütün Moğol aşiretlerini bir araya getirmiştir. 1206 ilkbaharında Onon kıyılarında yapılan kurultayda ilahi adı Teb-Tenggeri olan büyük Şaman Kököçü Gök; Tanrı-

nın Timuçin'in hükümdarlık etmesini istediğini ve kendi sesiyle Cengiz Han'a "Seni ulusların ve kralların başına koydum ve seni tüm yeryüzünün kralı yaptım" sözleriyle hitap ettiğini ve onun adını seçip *Ona Çingis Kan* adını verdiğini ilan etmiştir. (Roux, 2001: 139). 1206'da Timuçin, Cengiz Han ünvanını aldıktan sonra 1209'a kadar Kırgız, Merkit, Nayman ve Uygurlar'ı idaresine almış Moğolistan'a tam olarak hâkim olduktan sonra 1218'de Karahıtay topraklarını ele geçirmiştir (Özgüdenli, 2005:225).

Harezmi hükümdarı Muhammed Şah'ın 1212'de Semerkand'ı, 1215'te ise Afganistan'ı ele geçirip büyük beyleri kendisini tanımaya zorlayalı ve hükümdarlığını güvence altına alalı daha kısa bir süre geçmişti ki Pekin'in düşüş haberi Harezmi'ye ulaşmıştır. Bunun üzerine Muhammed, Cengiz Han'a bir elçi göndermiş karşılığında ise Cengiz Han 1218 ilkbaharında bir elçiyi çoğunluğu Müslümanlardan müteşekkil bir ticaret kervanı eşliğinde Harezmi'ye göndermişti. Cengiz Han'ın gönderdiği 450 kişi ile birlikte altın, gümüş, ipek ve kürk taşıyan 500 deveden oluşan kervan Otrar'da şehrin valisinin emriyle kılıçtan geçirilip malları yağmalanmış ve gönderilen elçiler de öldürülmüş; kutulan bir kişi ise Cengiz Han'a gidip olayları anlatmasına karşın Cengiz Han soğukkanlılığını yitirmemiş tazminat için üç kişilik yeni bir heyet Harezmi'ye gönderilmişti. Ancak gönderilen bu elçilerden biri öldürülüp diğer ikisinin kafatasları ezilmiş bir vaziyette Moğolistan'a gönderilince durum kabul edilmez bir hal almıştır (Roux, 2001: 174-175). Otrar olayında valinin Harezmişah Muhammed'den talimat istediği onunda buna göz yumduğu zikredilmektedir. Zira Cengiz Han Harezmişah'ı "oğlum" hitabıyla kızdırmıştı. Çünkü bu tabir o zamanın dilince tabilik manasını ifade etmekte idi. Nitekim Harzemşah'ın maldan ziyade komşusu konumunda bulunan Moğolların silah ve harp teçhizatı sağlamasını engellemek amacıyla da böyle bir teşebbüste bulunduğu düşünülmektedir (Spuler, 2011: 31). Bu olayın akabinde ise Cengiz Han büyük bir orduyla Harezmişahlar'a karşı sefere çıkmış ve ilk olarak Otrar ile Hucend daha sonra ise Buhara ve Semerkand düşmüştür (Özgüdenli, 2005:225; Teferruat için ayrıca bkz; Cüveyni, 2013: 143-153). Sefer için hazırlıklarını tamamlayan Cengiz Han; ünlü komutanlarından Cebe, Subutay, Boorçu ve Tohurçar'ı maiyetindeki kuvvetleriyle öncü olarak Harezmişah'ın üzerine sevk ettikten sonra yeni kuvvetlerle oğlu Cuci, Çağatay ve Ögedey'i de ardı sıra göndermiştir. Kalan kuvvetleri ise oğlu Tulu ile birlikte yanına alarak kendisi de harekete geçmiş, ayrıca tabi hükümdarların da yol boyunca kuvvetleriyle ordusuna iltihak etmelerini istemiştir (Çakmak, 2002: 908). Anonim bir eser olan *Monghol-un Niuça Tobça'an (Yüan-Ch'ao Pi-shi)/Moğolların Gizli*

Tarihi'nde yazar Cengiz Han'ın bu seferiyle ilgili şu bilgileri vermektedir: “Çinggis-hahan Coçi, Ça'adai ve Ogodai'yi yani bu üç oğlunu sağ cenah ordusu ile Amui (Amuderya-Ceyhun) nehri üzerinden gönderdi ve Urunggeçi (Ür-genç) şehrini muhasara etmelerini söyledi. Tolui da İru (Herat), İsebur (Nişabur) ve başka şehirlerin muhasarası için gönderdi...Çinggis-hahan Udurar (Otrar) şehrini aldıktan sonra oradan hareket ederek Semisgrab (Semerkand)şehrine geldi. Çinggis-hahan orada Sultan'ın yazlık yeri Altan-horhan yaylasında yazı geçirmeye karar verdi...”(Gizli Tarih, 2016: 183).

1219 yılının sonlarına doğru Harizm'i istila etmeye başlayan Moğol kuvvetlerinin yaklaşması üzerine Aleaddin Muhammed, Harizm'i terk etmek zorunda kalmıştır (Özaydın, 1997:218). Uzun ve yorucu bir kaçışın ardından Muhammed; Hazar Denizinde Abaskun'a yakın Gurgan'dan üç günlük yürüme mesafesinde küçük bir adaya saklanmış ve her şeyini kaybetmiş bir halde Aralık 1220 ya da Ocak 1221'de bitkinlik ve umutsuzlukla burada ölmüştür (Roux, 2001: 187-188). Muhammed'in Harezm'i terk etmesi zerine halkın başa geçirdiği Humartegin adlı bir kumandan 90.000 kişilik ordusuyla başşehir Gürgenç'i Moğollar'a karşı savunmuştu. Ancak bunda muvaffak olamamış ve şehir birkaç ay sonra düşmüştür (Safer 618/Nisan 1221). Harizmşahlar döneminde Harizm'in refah seviyesi arttığı gibi ülkede ilmi ve edebi faaliyetler açısından da büyük gelişme olmuş başşehir Gürgenç, Atsız devrinden başlayarak Tekiş ve Aleaddin Muhammed b. Tekiş zamanlarında en seçkin alim ve sanatkarları cezbeden bir ilim merkezi haline gelmişti. Ancak Moğol istilasını Harezm'deki ilim ve kültür hayatını tamamen yok etmiştir (Özaydın, 1997: 218). Alâeddin Ata Melik Cüveyni Harezm'in Moğollar tarafından istilasını şu cümlelerle nakletmektedir: “*Kısa zamanda üstünlüğü ele geçiren Moğollar şehre girerek ev ev, mahalle mahalle her tarafı yıkıp, karşılarına çıkanları öldürdüler. Karşı koyan kalmayıp herkes teslim olunca şehirde bulunanları dışarıdaki boş alana sürdüler. Bunlar arasında meslek ve sanat sahibi yüz binden fazla kimseyi ayırdılar, kadınları ve küçük çocukları köle yapıp esir aldılar. Geri kalanları da öldürmeleri için askerlerin eline verdiler... Yiğitlerin yatağı, güzel kadınların kaynağı refah ve mutluluğun eşiğine baş koyduğu ve devlet kuşunun yuva yaptığı yer olan Harezm; çakalların gezdiği, baykuş ve kargaların yuva yaptığı bir yer oldu. Evleri ve köşkleri vira neye gül bahçeleri çöplüğe birer mimari şaheserleri olan sarayları taş ve toprak yığınlarına döndü...*”(Cüveyni,2013: 150-151). XIII. yy. daha öncesinde Haçlılarca yakılan yıkılan, talan edilen İslam ülkelerinin bu kez de doğudan gelen

Moğol akınları ile yakılıp yıkılan ve insanların kılıçtan geçirildiği bir asır olarak tarihe geçecektir (Can, 1995: 14).

Harezmşah Alaeddin Muhammed b. Tekiş'in ölümünün ardından (Şevval 617/Aralık 1220) yerine geçen oğlu Celaeddin Harezmşah Moğollara karşı mücadele etmişse de başarılı olamamış 617-618 (1220-1221) yıllarında Horasan üzerinden Irak-ı Acem ve Azerbaycan'a giren Moğollar Kafkaslardan Karadeniz'in kuzeyine geçtikleri zaman geride virane şehirler bırakmışlardır (Özgüdenli, 2005: 225-226). Batı Türkistan coğrafyasında Moğol felaketinden önce yetişmiş olan Zemahşeri, Cürcani, Fahri Razilerin dönemi artık kapanmıştır. Zira bölgenin maddi-manevi değerleri altüst edilmiş, insanları katledilmiş bu felaketten canlarını kurtarabilenler ise doğup büyüdüğü bu toprakları terk edip daha güvenli yer arayışı içerisine girmişleridir (Yuvalı, 2017: 73). Bu tahrip olan şehirlerden birisi de Belh şehridir. Amuderya'nın güneyinde bulunan ve adını eski Farsça'da Bahtriş, Avesta'da Bahti ve Grekçe'de Baktra şeklinde geçen Baktres'ten alan şehrin burada bir süre hükümdar olan Efrasiyab'ın başşehri olduğu rivayet edilir (Yazıcı, 1992: 410). Bugün Afganistan'daki Mezar-ı Şerif'in hemen batısında yer alan Belh şehri X. yy'dan XII. yy'a kadar Samani, Gazneli ve son olarak da Selçuklu idaresi altında gelişen bir İslam kültür merkezi idi. Bir surla korunan refah içindeki bu kentte ünlü Sultan Gazneli Mahmut tarafından yaptırılmış "*Aşıklar Pazarı (Bazar-ı Aşıkân)*" ve bir bahçe de dahil çeşitli pazarlar vardı. Çoğu İran ve Orta Asya kentinde olduğu gibi Belh'teki evlerde kerpiçten idi. Arap hakimiyetinden önce halkı Zerdüştî ve daha sonraları Budist olan kadim Belh'te çoğunluğu oluşturan Müslümanların yanı sıra İslami devirde de varlığını sürdürmüş bir Yahudi mahallesi mevcut idi (Lewis, 2010: 76).

Eski dönemlerden itibaren pek çok devletin hâkimiyetinde bulunan şehir, İslam'la Hz. Osman döneminde tanışmış ve 653'te Ahnef b. Kays tarafından şehre bir sefer düzenlenmiştir (Yazıcı, 1992: 410). Belazuri'de Tohara'nın başşehri olarak geçen şehir halkı bir rivayete göre 400.000 bir rivayete göre ise 700.000 dirhem haraç ödemek şartıyla onunla anlaşmıştır (Belazuri, 2013: 468). Tam olarak İslam hâkimiyetine girişi ise Muaviye dönemindedir. Emeviler zamanında devamlı ayaklanmalar neticesi harap olan şehir; Abbasiler döneminde Harun-reşid zamanında üs olarak kullanılmış; daha sonra ise Tahirilerin 900 yılında ise Samaniler'in eline geçmiştir. Samanilerin son dönemlerinde büyük bir gelişme gösteren şehir; bu dönemde Arap coğrafyacılar tarafından "*Ümmü'l-Bilad/Beldelerin Anası*" lakabı ile anılmış ve "*Behiyye/Muhteşem, görkemli*" sıfatı verilmiştir (Yazıcı, 1992: 410). Daha sonra Karahanlılar ve Gazneliler ara-

sında dönem dönem el değiştiren şehir daha sonra Selçuklu-Gazneli arasında el değiştirmiş ve 1043 yılında Selçuklu hâkimiyeti kesinleşmiştir. 1198'e gelindiğinde ise şehrin hâkimiyeti Gurlulara geçmiştir (Yazıcı,1992: 411). Bahaeddin Veled'in doğumundan yaklaşık bir asır önce Selçuklular tarafından Gaznelilerden alınan bölgede Bahaeddin'in doğduğu sıralarda Selçuklular hâkimiyetlerini kaybetmişlerdi. Şehir 1152'de lakabı *Cihansûz/ Dünyayı Yakan* olan Guri hükümdarı Aleaddin Hüseyin tarafından işgal edilmiş daha sonra ise Oğuz boyları tarafından yağmalanmış; 1197'de Karahıtaylar'dan olan Guri sülalesinden Bamiyan hükümdarı Bahaeddin Sâm'a geçmiştir. Yedi yıl sonra ise Harezimşah Aleaddin Muhammed Tekiş kenti ele geçirmişti ki Bahaeddin Veled'in Horasan'dan ayrılışı bu tarihlere tekabül etmektedir. (Lewis, 2010: 76). 1205'te Harezimşah Aleaddin şehri ele geçirilen şehir; 1221'de Cengiz Han'ın yönettiği ordu tarafından yerle bir edilmiş halkı kılıçtan geçirilmiş ve yaklaşık 100 yıl harabe halinde kalmıştır (Yazıcı,1992: 411). Moğolların o vakit kentte yaşayan 200.000 kişilik ahaliden binlercesini kılıçtan geçirdiği rivayet edilmektedir (Lewis, 2010: 76). Alaaddin Ata Melik Cüveyni bu hususu şöyle zikretmektedir: “...Derken Cengiz Han'ın verdiği emir üzerine küçükten büyüğe gençten yaşlıya kadar herkesi boş alana çıkardılar. Moğolların âdetine göre onları yüzlük ve binlik guruplara ayırarak hepsini kılıçtan geçirdiler. Kurtlar, diğer yırtıcılarla; kartallar akbabalarla ölümler sofrasının misafiri oldular... İşlerini bitirdikten sonra bahçeleri ateşe verdiler. Kalenin duvarlarını burçlarını ve sarayları yerle bir etiler... Cengiz Han Peşaverd'den dönerken de Belh'e uğradı, daha önce kıyıya köşeye saklanıp canlarını kurtarmış olanları da yakalatıp öldürttü” (Cüveyni, 2013: 153-154). XIV. yy. ünlü seyyahlarından İbn Battuta şehri şu şekilde tasvir etmektedir: “Sonra Tirmiz'den dönüp nehri aştıktan sonra bir buçuk gün boyunca kimsenin oturmadığı ıssız kumullarda yürüdük. Nihayet Belh şehrine vardık. Burası, ta temellerinden yıkılmış muazzam binalarla dolu harap bir yerdir. Lakin uzaktan gören biri orayı, yapılarının ihtişamından ötürü mamur bir şehir sanabilir! Geniş bir alana yayılan şehrin mescit ve medreselerinin kalıntıları bugün hala ayakta. Yapıların üstünde lazeverd [=laciverd] boyasıyla süslenmiş nakış ve çıkıntılar aynen duruyor. Halk lazeverd taşının kökenini Horasan olarak gösteriyorsa da aslında Bedehşan dağlarından çıkarılıp getirilir bu taş. Yakut-i Bedahşî denilen kıymetli taş da Bedehşan'dan gelir. Halk buna Belahşî der. İnşallah ileride anlatacağız. Bu şehri yıkan da lanet olası Tinkız'dır! Ona büyük mescidin sütunlarından birinin altında gömüt bulunduğu söylenince mabedin üçte birini yerle bir etmiştir! Oysa bu cami, dünyanın en güzel,

en geniş mabetlerinden! Ancak Mağrip ülkesinin Ribatü'l- Feth Camii, sütunlarının güzelliğinde ona denk olabilir! Bu özellikler dışında Belh Mescidi daha güzeldir."(İbn Batuta, 2004: 555).

Belh şehrinin İslam kültür ve medeniyetinde önemli bir yeri vardır. Mevlana'nın doğduğu (Kimi kaynaklara göre 1201; kimilerine göre ise 1203 veya 1207) bu şehir hiç şüphesiz o dönemlerde önemli bir ilim merkezi olup henüz Moğol istilasına uğramadığı zamanlarda camileri, sarayları, medreseleri ile etrafa ün salmış; İpekyolu üzerinde tüccarların kaynaştığı iktisadi olarak gelişmiş bir başkent idi (Can, 1995: 31). "*Ahalisinin ilim ehli edebli fıkhıta dikkat-i nazar ve derin ilimleri tetkik hevesi çok güçlü*"(Samur, 2005: 98) olarak zikredilen Belh şehrinde bir rivayete göre ilk kez kâğıt yapımına başlanmıştır. Belh'te hadis, fıkıh, tefsir, felsefe, tıp ve coğrafya alanında yetişen âlimler daha sonra Bağdat ve Dimaşk başta olmak üzere çeşitli şehirlere dağılarak İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunduğundan "*Kubbetü'l-İslam*" ve "*Darü'l-Fıkıh*" adıyla anılmıştır (Yazıcı, 1992: 411). İslam dünyasında adını duyurmuş olan Belhli pek çok âlimden birisi ise hiç şüphesiz Bahaeddin Veled'dir.

Göç ve Anadolu'da Yükselen Değer: Bahaeddin Veled

Lakabı Sultanu'l Ulema olup bu lakabı bizzat Hz. Peygamberin kendisine verdiği Eflakinin eserinde menkıbe mevcuttur (Eflaki, 2012: 69; Ayrıca bkz. Can, 1995: 32-33; Gölpınarlı, 1999: 34). Muhammed Hüseyin Hatibi Bahaeddin Veled, Belh'in tanınmış ailelerinden âlim ve fazıl bir zat olan Hüseyin b. Hatibi'nin oğludur. Eflaki'ye göre annesi Aleaddin Muhammed Harezşah'ın kızı (Bu izdivaç hakkındaki rivayet için bkz. Eflaki, 2012: 67-68) Melike Cihan (Anbarcıoğlu, 1985: 135) olduğunu söylese de bunu kronolojik olarak doğrulamak pek mümkün değildir. Çünkü Bahaeddin Veled'in doğduğu tarihte Muhammed Tekiş henüz evlenmemişti (Şahinoğlu, 1991: 460). Bahaeddin Veled'in annesinin adı kaynaklarda pek zikredilmezse de ondan sadece *Anne- Mami* diye söz edilmekte ve 1200'lerde yaşadığı bilinmektedir (Lewis, 2010: 77). Küfürbaz ve kötü huylu bir kadın olarak bahsedilen annesinin ara sıra kendisini incittiği ve annesi için çok zahmet çektiği de belirtilmektedir (Şahinoğlu, 1991: 460). Bahaeddin'in; babası Hüseyin Hatibi ve onun babası Ahmed gibi aile mesleği olan hatiplikle uğraştığı bilinmektedir. Eflaki Bahaeddin Veled'in dedesi Ahmet Hatibinin yaklaşık 1088'de ölmüş ünlü Hanefi fakihi Şemsü'l Eimme-i Ebu Bekir Serahsi'nin kızı Firdevs Hatun'dan doğduğunu rivayet eder (Lewis, 2010: 76-77). Hz. Ebubekir soyundan olup Şeyh Necmeddin Kübra Hazretleri-

nin müritlerinden ve halifelerindedir (Seyyid Fazıl; 2010: 75; Can, 1995: 32). Din bakımından hürmet gören kişilerin daha ziyade Hz. Peygamberin soyuna nispet edilişi bu olmadığı takdirde hiç olmazsa Kureyş kabilesinden birine bilhassa Hz. Ebubekir veya Hz. Ömer'e nispet edilmesi de sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 17). Mevlevi silsilenamesinin verdiği bu bilginin doğruluğu kısmen edilebilir. Zira Hz. Ebubekir'in torununun oğlunun Belh'te yerleşmesi pek mümkündür. Ancak ihtimal ki silsilenamede eksik isimler de mevcuttur. Buna rağmen sekizinci ceddinde Belhli olduğu gösterilen Mevlana'nın ailesi uzun zaman Türk memleketlerinde yaşamış ve Türkleşmiş olduğu bilinmektedir. Nitekim Mevlana da Türk olduğunu şu rubaisinde dile getirmektedir: *“Beni yabancı sanmayınız. Ben bu mahalledenim. Sizin mahalle-nizde evimi arıyorum. Her ne kadar düşman gibi görünüyorsam da düşman de-ğilim; her ne kadar Hintçe söylüyorsam da aslım Türk'tür”* (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 19). Ancak bazı kaynaklar O'nun Hz. Ebubekir'in soyundan geldiği rivayetini uydurma kabul etmektedir. (Gölpınarlı, 1999: 35-37)

Sultanu'1 Ulema Bahaeddin Veled Maarif adlı eserinde 600 yılı Ramazan'ın ilk günü (1203) yaşının elli beşe yaklaştığını söyler. Bu söze nispetle 546'da (1151/1152) doğmuş olduğu kabul edilebilir. (Gölpınarlı, 1999: 34). Belh'te dünyaya gelen ve iki yaşındayken babası Hüseyin Hatibi'yi kaybeden Bahaeddin Veled'in (Eflaki, 2012: 69), bazı kaynaklarda 1204 -12010 yılları arasında Vahş'ta oturduğu zikredilmektedir. Ortaçağdaki Levkend veya Lavekend ile özdeşleştirilmiş olan Vahş kenti bugünkü Tacikistan sınırları içinde olup Duşanbe'nin 65 km. güneydoğusunda Kurgan Tepe'nin 35 km kuzeydoğusunda Çin sınırının 500 km içinde kalan bir bölgedir. Bugün Ceyhun olarak bilinen fakat antik çağlarda Yunanların Oxus adını verdikleri Amuderya ırmağına karışan ana kollardan Vahşab ırmağının doğu kıyısında yer alır. Kültür veya nüfus açısından Maveraünnehir'in önemli merkezlerinden olmasa da Vahş kenti X. yy'da verimli ve bereketli idi. (Lewis, 2010: 90). Bahaeddin Veled ilköğrenimini babasının yanında yapmış daha sonra ise bu devirde cereyan eden medrese-tekke arasındaki muhalefette kendisini bulmuştur. Bilhassa bu dönemde gelişen ve ilerleyen tasavvuf cereyanının aksine felsefecilerin düşünce ve sözleri halkın anlayışının çok üzerinde olduğundan taraftar bulamamıştı. Felsefeciler ve mutasarrıflar arasında yaşanan bu anlaşmazlık ve muhalefet Harezm İmparatorluğunda da ciddi bir şekilde yaşanmıştı. Bu ortamda yetişen Bahaeddin Veled babası gibi sufi olup felsefecilerin üstünlüğünü kabul etmemiş ve Mu'tezile ve Yunan felsefe-

sine karşı çıkmış ve Yunan felsefesini okutan Fahri Razi ile husumeti ise bu şekilde başlamıştı (Anbarcıoğlu, 1985: 135).

Bir hatibin oğlu olan Fahreddin Razi fakih olmasına karşın din âlimi ve filozof olarak tanınmaktaydı. Muhtemelen devrinin Horasan'daki en ünlü din adamı idi. Şihabeddin Sühreverdi'nin hocası olan Mecdeddin Geylani'nin de öğrencisi olan Fahri Razi Aristo ve İbn Sina felsefesini reddeden bir filozoftu da (Lewis, 2010: 90). Nitekim üstün zekâsı, etkili hitabetiyle tanınan ve VI/XII. yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Fahreddin er-Razi, kelem, fıkıh usulü, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi çağının hemen bütün ilimlerini öğrenip bu alanlarda eserler vermiş çok yönlü bir âlim olması hasebiyle "*allame*" unvanıyla da anılmıştır (Yavuz, 1995: 89). Bahaeddin Veled ise ruhun safiyeti için akıldan ziyade riyazet yolunu tercih ediyordu. Hakikatlere sadece ilahi cezbe sayesinde ulaşılabilir olduğunu söylüyordu. Bu görüşün temelinde ise felsefenin dayandığı akılcılıkla tasavvufun dayandığı riyazetin ayrımı bulunmaktaydı. Nitekim Bahaeddin Veled; Maarif eserinin bir bölümünde Fahri Razi, Zeyni, Harezmsah ve diğerlerine hitaben akıl yolunun hayalci âlemine koştukları ithamını yapmaktadır (Aydın, 1986: 281). Nitekim onun bunlar dışında Ferazi, Cemaleddin Hasirive Tac-i Zeyd, Amid Mervezi, İbn Kadi-yi Sıddık, Süüşemseddin Hani, Reşid Kubai ve Kadı Vahş gibi bilgin ve filozofların da ona dil uzattığı ve onlarla arasının iyi olmadığı bilinmektedir. (Eflaki, 2012: 70). Hatta Kadı Vahş onun Sultanu'1 Ulema şeklindeki imzasını fazla abartılı bulmakta tesadüf ettiği yerlerde kazıyıp sildiği zikredilmektedir (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 24-25). Eflaki'ye göre Sultan Muhammed Harzemşah, Fahri Razi'ye çok değer vermiştir. Yine Maarif'in IV. Cildinde Bahaeddin Veled'in Sultan ile münakaşa ettiği de mevcuttur (Anbarcıoğlu, 1985:136). Aslında Bahaeddin Veled ile Fahri Razi arasında cereyan eden mücadele bir yerde akılla ruhun mücadelesidir. Zira birisi determinist diğeri ise riyazetle saflanmış bir ruhun ilahi sezgiciliğine bağlıydı. Yani birisi kafa gözüyle diğeri ise kalp gözü ile bakıyordu. Belh'te hâkim olan ise birinci görüştü. Sultanların nezdinde kabul gören bu görüş gönül erbabını rencide etmişti (Aydın, 1986:281-282). Nitekim bazı kaynaklarda Fahri Razi ve bazı âlimlerin onu; Sultan üzerine hurûc edip tahta çıkmak istediğine dair töhmet ettiği bunun üzerine Belh'ten gitmek için Sultan'dan izin istediği (Seyyid Fazıl, 2010: 76) de geçmektedir. Harzemşah'ın Kübreviyye tarikatıyla arasının iyi olmadığı bilinmektedir. Necmüddin-i Kübra (1145-1221) birçok Sufiyane eserlerin müellifi olup Mecdüddin-i Bağdadi, Feridüddin-i Attar gibi birçok âlim yetiştiren Kübreviyye tarikatının kurucusu olup müridleri ile

Moğollara karşı yaptığı bir gazada şehit düşmüştü. Nitekim Necmeddin Kübra'nın halifelerinden Meceddeddin-i Bağdadi'nin Harzemşah'ın emriyle Ceyhun ırmağına atılarak boğulduğu kaynaklarda yer almaktadır. Bahaeddin Veled de Kübreviyye mensubu bir âlim idi ve O, felsefi düşünceye kapılıp akla değer veren bilginlerin Muhammedi yolda olmadıklarını çekinmeden vaazlarında dile getirmekte idi (Can, 1995: 33-34). Aralarında vuku bulan bu restleşme öyle bir hal almıştır ki Bahaeddin Veled bir keresinde bir vaazında: *“Ey Fahrüddin Razi, Muhammed Harzemşah ve diğer bid’atçiler! Biliniz ve haberdar olunuz ki siz rahata kavuşup yüz bin gönlü ve birçok ilahi mutluluğu bırakarak kendinizi karanlığa attınız. Bu kadar mucize ve delilleri bırakıp hayallerin ardından koşunuz. Dünyanın bu kadar cık karanlığı birçok aydınlığı size karanlık ediyor. Karanlıkların aydınlıklara gösterdiği bu üstünlük, nefsin egemenliğinden ötürüdür. Nefsin egemenliği sizi işsiz bırakıyor ve siz kötülüğe çalışıyorsunuz. İşsiz kalınca da daima kötülük ediyorsunuz. Bu nedenle karanlık, vesvese, boş hayal insanı bozan sevdalar, sapıklıklar ortaya çıkıyor. Bundan dolayı sizde akıl yabancıdır, nefis de kendi ülkesinde egemendir. Nefsin bulunduğu o ülke şeytana aittir.”* diyerek açıktan açığa onlara karşı çıkmıştır (Eflaki, 2012: 70; Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 26). Nitekim torunu Sultan Veled’de büyük babasının Belhilerden incindiğini gönlünün onlara kırıldığını bu nedenle göç ettiğini dile getirmektedir (Can, 1995: 33-34).

Gerek Eflaki gerekse Sipehsalar onun göçüne sebep olarak Fahreddin Razi’yi gösterebilir de Fahri Razi’nin H. 606/1210’da vefat ettiği Bahaeddin Veled’in ise H.609-610 yıllarında Belh’ten ayrıldığı göz önünde bulundurulursa Bahaeddin’in Belh’i Fahri Razi nedeniyle terk ettiği görüşü pek kabul görmemektedir (Anbarcıoğlu, 1985: 136; Can, 1995: 33; Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 27; Lewis, 2010: 93). Ancak bilinen şu ki Bahaeddin Veled felsefeye şiddetle karşı idi. Onun halifesi Seyyid Burhaneddin’de Mevlana ve Şems de felsefe aleyhtarıydılar (Gölpınarlı, 1999: 40). Buna karşın Fahri Razi’nin fikirlerini ve görüşlerini benimsemiş olan Harezimşah ve Belh’in bazı bilginlerinin; görüşlerini hiç çekinmeden dile getiren bu zattan çekindikleri Sultanu’l Ulema’nın ise herhangi bir fitneye sebebiyet vermemek adına bu göçe karar verdiği de zikredilmektedir (Can, 1995: 34). Muhammed Harzemşah’ın sükûnetle bu meseleyi halletmek istediği Fahri Razi ile bunu kararlaştırdıkları da kaynaklarda geçmektedir. Nitekim bir sabah hükümet adamlarının müstehzi bir tavırla kale kapısının anahtarlarını getirdiklerini görür. Bu adamlar: *“Bir postta iki sultan yaraşmaz ve bir ormanda iki arslan bağdaşmaz. Eğer kendileri memlekette saltanat sürmek hava-*

sında ise işte kalenin anahtarları. Saltanatları mübarek olsun!” diyorlardı. (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 26-27). Sultanın elçisi vazifesini yerine getirdikten sonra Bahaeddin Veled elçiye: “İslam Sultanına selam söyle, bu dünyanın fani ülkeleri, askerleri, hazineleri, taht ve talihleri padişahlara yaraşır. Biz dervişiz, bize ülke ve saltanat uygun düşmez.” (Eflaki, 2012: 71) diyerek kendisine verilen vazifeyi anlamış büyük bir soğukkanlılıkla son bir vaazda bulunup kendisiyle beraber gidip gitmemekte taraftarlarını serbest bırakmıştır (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 26-27). Sultanu’l-ulema’nın bu son vaazında Harezmi Sultanına iyi donatılmış, çekirge gibi dünyaya yayılan hiddet ve gazaptan yaratılan Tatar ordusunun Horasan ülkesini zapt edeceği, Belh ahalisine ölümün acı şerbetini tattıracağını ve O’nun da Rum ülkesinin sultanının elinde öleceğini söylediği rivayet olunur (Eflaki, 2012: 73). Sultanu’l-ulema’nın torunu bu göç hadisesini şöyle nakledecektir: “Bahaeddin Veled Belhlilerden incinince o ebedi padişahın gönlü onlara kırılınca Tanrı’dan; ey kutupların ulu padişahı diye ona nida geldi. Mademki bunlar seni incittiler, tertemiz gönlünü kırdılar, sen de bu düşmanların arasından çık da ben onlara azap edeyim, bela getireyim. Tanrıdan bu hitabı duyunca hisim ipliğini eğirdi, Belh’den Hicaz’a hareket etti. Daha yoldayken o sırrın eserinin zuhur ettiğine dair haber geldi. Tatarlar onlara saldırmış İslam ordusu bozulmuştu. Belhi almışlar, o kavimden sayısız adam öldürmüşlerdi. Kabe’den Rum iline geldi, Rum ülkesi halkının da rahmete ulaşmasını diledi. Bütün Rum ülkesi içinde Konya’yı seçti, orayı yurt edindi.” (Gölpınarlı, 1999: 42).

Müridleri ve halifelerini de yanına alarak Belh’ten ayrıldığında Bahaeddin Veled’in yanında Belh emirinin kızı olan refİKası Mü’mine Hatun, büyük oğlu Aleaddin Muhammed ve küçük oğlu Celaleddin Muhammed bulunmaktaydı (Can, 1995: 34). Üç yüz deve yükü değerli kitap, dostların ev eşyası, yol azığı ve onları taşıyacak hayvanlar hazırlandıktan sonra kırk olgun müftü ve bilgisini uygulayan zahit onun üzengisinin yanında hareket etmiştir (Eflaki, 2012: 72). Bahaeddin Veled’in hacca gitmek bahanesiyle Belh’ten ayrılışı bazı kaynaklarda 608 (1211) (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 26-27) bazı kaynaklarda ise H.610 veya 617-618 olarak gösterilmektedir (Can, 1995: 34). Sultan Veled kafilenin göç yolu üzerinde bulunan Bağdat’tan ayrılmak üzere iken Belh şehrinin Moğollar tarafından istila edildiği haberinin buraya ulaştığını bildirmiş; bu istilanın ise 617/1220’de gerçekleştiği hesap edilirse Belh’ten ayrılış tarihi olarak 616/1219 tarihi de makul görülmektedir (Karaismailoğlu, 2005: 16-17). Bu sıralarda Bahaeddin Veled 53, büyük oğlu Aleaddin 7, küçük oğlu Celaleddin ise 3 yaşlarında idiler (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 27). Eflaki ise Mevlana’nın bu sırada 5 ya-

şında olduğunu söylemektedir (Eflaki, 2012: 73). Sipahsalar'a göre Bahaeddin Veled ulema kıyafeti giyer ve devlet hazinesinden (Beytü'l-Mal) sabit bir maaş (Mersûm) alırdı. Şeriata uygun biçimde gösterişsiz bir hayat sürer vakıftan asla hiçbir şey kullanmazdı. Horasan'ın her yerinden âlimler çeşitli müşkül konularında O'nun fetvasını almak için buraya akın ederdi. İki namaz arasında (Beyne'l-Salateyn) herkese açık sınıflarda fıkıh dersi verirdi. İkinci namazından sonra ise talebelerine ma'arif ve hakikat öğretirdi. Pazartesi ve Cuma günleri ise bütün halka vaaz ve nasihat ederdi (Lewis, 2010: 82).

Kervan Belh'ten ayrıldıktan sonra ilk durak olarak devrin en mühim irfan merkezlerinden olan Nişabur'a uğramış ve Sultanu'l-ulema burada Kübreviyye tarikatına mensup Feridüddin-i Attar ile görüşmüştür. Feridüddin O'nun Nişabur'a gelişini haber alır almaz onların yanına gelmiş; burada daha küçük yaşta olan Mevlana'ya meşhur eseri olan Esrarnameyi armağan olarak vermiştir (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 28; Can, 1995: 34). Feridüddin Attar'ın Bahaeddin Veled'i karşılaması ve eseri Esrarnameyi Mevlana'ya hediye edip babasına “*Çabuk ol senin bu oğlun dünyanın yanma kabiliyeti olan kişileri ateşe verecektir.*” diyerek geleceği haber vermesi ile ilgili anlatılan rivayet tarihi olarak mümkün olsa da bazı kaynaklarda bu rivayetin ilk kaynaklarda yer almayıp sonrasında Bahaeddin Veled'i yüceltmek, Attar'ın kerametini ispat etmek ve dikkatleri Mevlana'ya çevirmek için düzenlenmiş olduğunu dile getirmektedir (Şahinoğlu, 1991: 461). Mevlana'nın 616 (1219)'da tkr. 12 yaşlarında Nişabur'da Attar'la görüşmüş olması imkânsız değildir. Ancak dönemin ilk kaynakları kabul edilen Eflaki, Sipehsalar gibi eserlerde bu hadiseden bahsedilmese de Devletşah ve Cami'nin verdikleri bu bilginin de kaynağı zikredilmez. Buna karşın Mevlana'nın Attar'a derin bir hürmet gösterdiği ve ona sarsılmaz bağlarla bağlı olduğu muhakkaktır. Mevlana, Attar hakkında şunları söylemektedir: “*Attar ruh bûd Senai dü çeşm-i ü; Mâez pey-i Senai vu Attar âmedim/ Attar ruh idi, Senai de onun iki gözü. Biz Senai ile Attar'ın ardından geldik.*” (Attar, 2015: 20-21)

Kafile Nişabur'dan sonra Bağdat'a, Hicaz'a, Halep'e ve Şam'a geçmiştir. (Anbarcıoğlu, 1985: 136). Bağdat'a vardıklarında bir cemaat: “*Bunlar kimlerdir? Nereden gelirler, nereye giderler?*”, diye sorar. Bahaeddin Veled bunun üzerine: “*Minellahi ilellahi vela havle vela kuvvete illa billah!*” yani “*Allah'tan geldik, Allah'a gideriz. Allah'tan başka kimsede değiştirici güç ve kuvvet yoktur*” cevabını verir. Bu cevabı alanlar Şihabeddin Sühreverdi'nin huzuruna gelip bu olayı naklettiklerinde O: “*Bu Bahaeddin Veled-i Belhi'den başkası değildir.*” deyip karşılamaya çıkmıştır (Seyyid Fazıl, 2010: 76; Eflaki: 2012: 74; Can,

1995: 35). Birbirleriyle karşılaştınca Sühreverdi katırından inip nezaketle Baha Veled'in dizlerinden öpmüş onları dergâhına davet ettiğinde ise Bahaeddin kabul etmeyip: “*Mevaliye medrese mübarektir*” diyerek Mustansırıyye medresesine inmiştir (Eflaki, 2012: 74). Şeyh Şihabeddin'in kendi eliyle O'nun bineğini çektiği de rivayet edilmektedir (Seyyid Fazıl, 2010: 76). Ancak bu bilgi de şüpheli görünmektedir. Zira Mustansırıyye Medresesi 625'te (1228) temeli atılarak yapımına başlanmış ve 630'da (1233) tamamlanmış ve Halife Mustansır-billah'ın da iştirak ettiği bir merasimle 5 Recep 631'de (6 Nisan 1234) açılmıştır (es-Sakkar ve Bozkurt, 2006: 121). Bağdat'ta bulunduğu sırada Halife ona yardımda bulunmak istemiş ve üç bin Mısır dinarı altın göndermişse de Bahaeddin Veled bu hediyeyi “*haramdır, şüphelidir*” diye kabul etmemiştir. Halife onu bizzat ağırlamak sarayda misafir etmek istemişse de O, halifenin bu isteğini de kabul etmemiştir. Zira halifenin bulunduğu makamın manevi değerini düşünmeden daima içki içtiğini, şeriata aykırı hareketlerde bulunduğunu duyduğundan böyle bir zatın sarayında misafir olmak veya gönderdiği altınları kabul etmenin bir sufiye yakışmayacağı görüşünde idi. (Can, 1995: 35). Öyle ki halifenin yüzünün dahi görülmeye layık olmadığını söylediği rivayet olunur hal böyle iken Halife Bahaeddin Veled'i mutlaka görmesi gerektiğini Sühreverdi ise onun yüzünü ancak Cuma vaazında camide görebileceğini söylediğini yazar Eflaki (Eflaki, 2012: 75). Bağdat şehrinin en büyük camiinde verdiği vaaz çok ihtişamlı idi. Halife dâhil sayısız mü'min camiye doldurmuştu. Öyle ki oturacak yer kalmamış pek çok kişi ayakta onu dinlemişti. Belh'ten göç eden bu ünlü Türk velisinin fasih bir Arapçayla verdiği vaaz Halife dâhil herkesi büyülemiştir. O verdiği vaazda O'nu dinleyen müminlerin gönül kabesini ziyaret etmiş, onları İslam'ın başına gelen felaketlerden haberdar etmek suretiyle de onları uyarmıştı. Terk edip geldiği güzelim Belh şehrinin Moğolların ayakları altında çiğnendiğinden, Harezm hükümdarı Sultan Tekiş'in perişan edildiğinden bahsetmişti (Can, 1995: 35). Eflaki'nin kaydına göre Bahaeddin Veled vaazında Halifenin yüzüne karşı yaptıklarının dinle uyuşmadığını, hatalarını söyledikten sonra Moğol askerlerinin gelip onu işkencelerle öldüreceğini söylemişse (Eflaki, 2012: 76) de bu bilginin de doğruluğu tartışılır. Zira Bahaeddin Veled'in Bağdat'a geldiği ve Cengiz'in Belh'i kuşattığı sıralarda Halife Ebu Abbas Ahmed en-Nasır Lidinillah olmalıdır. Hâlbuki Moğol kuşatması sırasında Hülagü tarafından öldürülen halife el-Mu'tasım Billahtır (Eflaki, 2012: 76 dn). Bilinen şu ki Bağdat'ta Halife dâhil herkesi kendine hayran bırakan bu gönül ehli zat; kendisinin Bağdat'ta yerleşmesi istenmişse de bunu kabul etmemiş ve halifeler şehrinde üç

günden fazla kalmamıştır. Bağdat'ta üç gün kaldıktan sonra yine Mekke'ye hareket etmiş orada hac farızasını yerine getirdikten sonra Medine-i Münevvere'de Hz. Peygamber'in mübarek kabrini ziyaret etmiş oradan yoluna devam ederek Kudüs'e varıp Mescid-i Aksa'yı ziyaret ederek oradan Şam şehrine daha sonra ise Halep'e oradan da bir dönem Rum diyarı olarak adlandırılan Anadolu'ya geçmişlerdir (Can, 1995: 35-36). Şam'a uğradıklarında Muhyiddin-i Arabi ile görüştükleri ve Bahaeddin Veled'in yanında oğlu Mevlana Celaleddin Şeyhü'l Ekber'in yanından çıkarken Arabi'nin Mevlana'ya bakarak "*Subhanallah! Bir deniz bir gölün arkasına düşmüş gidiyor...*" dediği de rivayet olunur (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 28).

Erzincan'a geldiklerinde orada İsmetiye hangâhına inmişlerdir. Sultan Aleaddin'in halası ve Said Fahreddin'in zevcesi Tac-ı Melek hatun onlara çok hizmet etmiştir. Orada yerleşmelerini rica etmişse de kabul etmediler (Seyyid Fazıl, 2010: 76). Erzincan o dönemde Mengücekoğullarının başkenti idi. Mengücek sultanı Fahreddin Bahremşah ve karısı İstemi Hatun onu karşılamak için Erzincan yakınlarındaki Akşehir kasabasına kadar gelip kabileyi burada karşıladılar (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 28; Eflaki, 2012: 79). Sultan onları sarayda misafir etmek istemişse de Bahaeddin Veled bunu kabul etmeyip oradaki bir medresede misafir olmuştur. Fahreddin Bahremşah ilmi ve âlimleri seven onları gözeten bir zat idi (Can, 1995: 36). Erzincan'a gelinceye kadar yaklaşık yedi yıl gezdikleri nakledilmektedir. (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 28). Dört yıl burada kaldıktan sonra (Eflaki, 2012: 81); Rum diyarına (Seyyid Fazıl, 2010: 76); o dönemde şiddetlenen Moğol tehlikesinden biraz daha uzak bulunan Anadolu'ya doğru yola çıktılar (Anbarcıoğlu, 1985: 136).

XIII. yy. İslam dünyasını kökten sarsan olay hiç şüphesiz Moğol istilası olmuştur. Bu istila hareketi beraberinde göçleri getirecek ve bu durumdan kaçanların ise en güvenli yer olarak düşünülen Anadolu'ya akınlarını artıracaktır (Aydın, 1986: 285). Böylesi bir yıkıcı dönemde Selçuklu hükümdarları bir yandan bu dış sıkıntıyı bertaraf etmek için uğraşırken içte ise prenslerin kavgaları ile yıpranmaktaydı. Bu siyasi karışıklık ortamında I. Aleaddin Keykubat dönemi hiç şüphesiz siyasi, askeri ve iktisadi bakımdan sönmeğe üzere olan bir mumun kısa bir zaman parlaması gibi, yıkılmak ve çökmek üzere olan bir imparatorluğun parlak devrini yaşamaktaydı (Can, 1995: 14-15). Erzincan'dan sonra Sivas-Kayseri-Niğde yoluyla kabile bugünkü adı Karaman olan Larend'e'ye gelmiştir. Nitekim Larend'e'ye gelmekte olduğu haberi birkaç gün önceden duyulmuş; Larend'e emiri faziletli hak aşığı zat olan Musa Bey şehrin ileri gelenleriyle birlikte yaya

olarak şehrin dışında onları karşılamıştır. (Can, 1995: 36) O ilin su başısı ve hakimisi olup çok kahraman, temiz ve sadık bir Türk olan Emir Musa (Eflaki, 2012: 80) sarayına gelmesi için ısrar etmişse de Bahaeddin Veled kabul etmeyip: “*Bize saray değil medresede oturmak gerekir*” diyerek bu isteği geri çevirmiş ve geçici olarak bir medreseye geçen Sultanu’l-ulema için Emir Musa derhal bir medrese yapılmasını emredecektir. Hiç şüphesiz Sultanu’l-ulema burada olmaktadır memnundur. Nitekim oğlu genç Mevlana’da babasının yanında bilgisini derinleştirmekteydi (Can, 1995: 36-37). Larende’ye vardıklarında ise Mevlana on sekiz yaşlarındadır (Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 29). Larende’de iken oğlu Muhammed Celaleddin’i Belh şehrinde onunla göçüp gelen en gözde müridlerinden olan (Can, 1995: 37) Şeyh Şerafeddin-i Semerkandi’nin kızı Gevher Hatun ile evlendirmiştir (H.622/1225) ki bu sırada Mevlana 18 yaşında idi. H. 623’te ise oğlu Sultan Veled dünyaya gelmiştir. (Anbarcıoğlu, 1985: 136; Ayrıca bkz. Eflaki, 2012: 81; Seyyid Fazıl, 2010: 76; Can, 1995: 37). Bu izdivaçtan kısa bir süre sonra Sultanu’l-ulema’nın eşi Mü’mine hatun vefat etmiştir. Mü’mine Hatun’un vefatını ise büyük oğlu Aleaddin Muhammed takip etmiş; çok geçmeden Mevlana’nın kayın validesi Şerefüddin Lala’nın refikası da vefat etmiştir. Bu kayıplardan sonra ise Mevlana’nın iki erkek çocuğu olmuş Mevlana ilk oğluna babasının adını (Sultan Veled); ikinci oğluna ise ağabeyinin adını (Aleaddin Çelebi) koymuştur (Can, 1995: 37). Uzun bir süre Karaman’da kalan Bahaeddin Veled’in burada kalmasına gönlü razı olmayan Alaeddin Keykubat; emir Musa’ya haber göndererek Belhli büyük velinin yolunu kesip onu Karaman’da tuttuğu için kendisine gücendiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Emir Musa Sultanın üzüntüsünü Bahaeddin Veled’e haber verdiğinde Bahaeddin Veled Sultan’a gidip vakit geçirmeden her şeyi anlatmasını tavsiye etmiş; bunun üzerine vakit kaybetmeden Konya’ya giden Emir Musa Sultanu’l Ulema’nın kendi isteği ile Larende’de kaldığını kendisinin hiçbir suçu olmadığını Sultan’a bildirmiştir. Sultan bunun üzerine: “*Sultanu’l-Ulema hazretleri zahmet eder de bizim Konya’mıza şeref verirse bundan çok sevinirim. Onun kulu ve müridi olur gösterdiği hak yolunda yürürüm. Konya şehri sultanı ve emirleri ile onu beklemektedir.*” diyerek bilginler sultanını Konya’ya davet etmiştir (Eflaki, 2012: 8-82; Can, 1995: 38).

Selçukluların başşehri Konya’da hüküm süren Sultan Aleaddin Keykubat, Bahaeddin Veled’i Konya’ya davet etmiş ve Sultanu’l-Ulema bu davet üzere Konya’ya gelerek burada yerleşmiştir. Bahaeddin Veled Konya ovasına vardığında Sultan, bütün erkânı ve ileri gelenleriyle karşılamaya çıkmış; O’nu gördüğünde

atından inip el öpmüş ve birkaç adım Sultanu' l Ulema'nın atının önünde yürümüştür. Nihayet Bahaeddin Veled'in ısrarla atına binmesini istemesi üzerine Sultan atına binmiş; büyük bir ikram ve ihtiramla şehre getirmiştir (Seyyid Fazıl, 2010:76; Can, 1995: 39). Güzel bir bahar mevsiminde Konya surları dışında karşılaşan bu iki büyük sultandan biri çökmek üzere olan bir devleti yeniden canlandıran, zaferler kazanan, kaleler zapt eden devrin en büyük sultanı Aleaddin Keykubat; diğeri ise bilgisizlikle, İslami olmayan inançlarla savaşan, insanlık, fazilet ve iman örneği, fikri ve imanı uğruna ihtiyari gurbete katlanan bilginler Sultanı Bahaeddin Veled idi. Sultan bu aziz misafirini sarayında ağırlamak istemişse de her yerde olduğu gibi burada da bunu kabul etmeyerek: *“Ey kudretli Sultan, niyetinizi anlıyorum. Fakat imamlara medrese, şeyhlere dergâh, emirlere saray, tüccarlara han, gariplere ise Kervansaray yaraşır. Müsaade buyurunuz biz de medreseye inelim”* ricasında bulunmuş, Sultan da daha fazla ısrar etmeyerek onu şehrin en büyük medresesi olan Altun Aba medresesine misafir etmiştir (Eflaki, 2012: 83;Can, 1995: 39). Sultan Aleaddin bu büyük âlime bağış ve ihsanlarda bulunmak istemişse de Sultanu' l-ulema bunu nazik bir şekilde: *“Bizim dünya malında gözümüz yoktur. Dedelerimizin gaza suretiyle elde ettikleri dünyalığımız bitmedi. Onlar bize yeter. Hakkımız olmayan şeyleri Sultanımız bize göndermesin.”* diyerek geri çevirmiştir. (Can, 1995: 39). Sultanu' l Ulema'nın torunu seneler sonra İbtidanamesinde Konya'ya gelen dedesinden bahsederken şöyle diyecektir: *“Kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç bütün ahali ona yöneldi, açıkça onun kerametini gördüler. Ondan nice nice sırlar işittiler. Himmetinden feyzinden yüceldiler. Hep ondan ve onun büyüklüğünden bahsettiler. Birkaç gün böyle geçti. Sonra büyük, küçük, kadın erkek ona mürid oldular. Çok zaman geçmeden Sultan Aleaddin kumandanlarıyla beraber büyük bir hürmetle gelip onu ziyaret ettiler. Sultan Aleaddin onun nurlu yüzünü görünce aşkla, sıdk ile ona mürid oldu. Onu vaazını işitince onun hayranı olup gönlünde canında ona yer verdi. Ondan nice nice kerametler gördü. Kendi gönlünde ondan birçok alametler buldu.”*(Can, 1995: 40). Anlatılır ki Konya'ya geldiğinden birkaç gün sonra Sultan Aleaddin sarayda büyük bir tören hazırlatıp orada bulunanların huzurunda Sultanu' l-ulema'ya hitaben: *“Ey din padişahı, düşündüm ve bir karara vardım. Bugünden itibaren dedelerimden bana miras kalan tahtı size terk ediyorum. Bundan sonra siz Sultan ben de kulunuz olacağım. Görünen maddi alemle görünmeyen manevi alemin sultanlığı sizedir.”* demiş; bilginlerin sultanı bu sözler karşısında ayağı kalkıp onu kucaklayıp gözlerinden öperek: *“Ey melek huylu mülk sahibi hükümdar; sen dünya ve ahiret mülkünü kendine mal ettin*

bunda kimsenin şüphesi yok. Sen tahtında rahatça otur. Biz bu dünya malına çoktan gözlerimizi kapamışız. Şimdi Allah'a kulluk ediyor, onun emirlerini yerine getirmeğe çalışıyoruz.” demiştir (Eflaki, 2012: 83; Can, 1995: 40).

Emir Bedreddin Gevhertaş'ın yaptırdığı Hüdavendigâr Medresesi'nde ders vererek ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır (Anbarcıoğlu, 1985: 136). Sultanu'l-ulema'nın Altun Aba medresesinde kendisine ayrılan bölümü ailesi ile kaldığından ona yetmese de edepten bu durumu kimseye açmamaktadır. Bir gün Aleaddin Camiinde vaaz ederken caminin tıklım tıklım olduğu bir anda saray ustası ve sultanın lalası olup aynı zamanda Bahaüddin Veled'in müridi olan Emir Bedrüddin Gevhertaş büyük veli için bir medrese yaptırmaya karar vermiş; vakit geçirmeden şehrin en güzel yeri olan Sultan Köşkü civarında bir medrese inşasına başlayıp birkaç ayda tamamlamıştır. Sultanu'l-ulema da bu medreseye taşınmıştır (Can, 1995:40-41). Özellikle Şehabeddin Sühreverdi'nin maneviyat sohbetleriyle olgun bir tasavvuf atmosferi içinde yüzen Aleaddin Keykubat'ın sarayı Bahaeddin Veled'in “Ötelerin ötesinden” yapılan sohbetlerle de tamamlanıyordu (Aydın, 1986:282). Sultanu'l-ulema'ya gönülden bağlı olan Sultan Aleaddin onu hayranlıkla şöyle övmektedir: “*Heybetinden gönlüm tir tir titriyor; yüzüne bakmaktan korkuyorum. Bu eri gördükçe gerçekliğim, dinim artıyor. İyice inandım ki o cihanda nadir bulunan ve eşi benzeri olmayan bir Allah dostudur.*” (Hidayetoğlu, 2005: 20).

H.628/M.1230-1231'de vefat ettiğinde Fatma adında bir kızı ve Aleaddin ile Celaleddin adında iki oğlu vardı. Maarif'te çocuklarından yer yer söz etmekle birlikte zevceleri Bibi Alevi ve Gevher Hatun'dan bahsetmemektedir. (Anbarcıoğlu, 1985:136). Konya Hisarının dışında Mevlana Celaleddin'in türbesinde medfun olan Bahaeddin Veled'in yüksek kabrinin sandukası kaz ağacından yapılmış olup; havassın ve avamın ziyaretgâhlarındandır (Seyyid Fazıl, 2010: 77). Rivayet olunur ki Selçuklu Sultanı Konya Kalesi'nin doğusundaki saraya ait gül bahçesini Bahaeddin Veled'e tahsis etmişti. Bir gün Sultanu'l Ulema buradaki küçük bir tepeyi işaret ederek: “*Benim ve torunlarımın mezarları burada olacaktır. Bundan sonra burası can ve gönül bahçesi erenler makamıdır.*” demiştir. Nitekim vefat ettiğinde oraya defnedilmiştir. Vefatından bir sene sonra Sultanu'l-ulemanın üstüne kerpiçten basit bir türbe yapılmıştı. Daha sonraları Selçuklu vezirlerinden Muinüddin Pervane (ö.1277) bu mütevazı türbenin yerine bilginlerin sultanının şanına layık büyük bir türbe yaptırmak için Mevlana'ya müracaat ettiğinde aralarında şu diyalog yaşanır: Mevlana vezire şöyle sorar: “*Şu kâinatı kucaklayan gök kubbeden daha yükseğini daha büyüğünü yapabilir misin?*” Ve-

zir cevap verir: “*Hayır*” O zaman Mevlana şöyle der: “*O halde yenisini yapmaya zahmet buyurmayınız.*” (Can, 1995: 41-42). Bugün görülen ihtişamlı türbe Mevlana’nın vefatından sonra yaptırılmış olup Sultanu’l-ulema da dâhil Hz. Mevlana’nın en yakınlarının mezarını içine almış bulunmaktadır. Bugün Sultanu’l-ulema’nın mezarı üstünde bulunan ve Selçuklular devrinin en güzel ağaç oyması sanat eserlerinden sayılan yüksek ahşap sanduka Kanuni zamanına gelinceye kadar Hz. Mevlana’nın üzerinde bulunuyormuş. Kanuni devrinde bu yüksek ahşap sanduka Mevlana’nın mezarı üstünden alınarak babasının mezarı üstüne konmuş, Mevlana’ya da daha az yüksek mermer ve üzeri puşideli bir sanduka yaptırmıştır. Yoksa zannedildiği gibi Sultanu’l-ulema Mevlana gelince onun ilmine ve fazlına hürmeten ayağı kalkmış değildir.(Can, 1995: 42). Malatya, Erzincan, Larende (Bugünkü Karaman)’ye uğrayan Bahaeddin burada dört yıl (bazı kaynaklarda 7 yıl olarak geçer. Bkz; Asaf Hâlet Çelebi, 2006: 29) kaldıktan sonra Konya’ya yerleşmiş (Anbarcıoğlu, 1985: 136); yaşı seksen beşi geçmiş olarak Konya’ya geleli iki yıl olmuşken 1231 senesi kış mevsiminde birden bire hastalanıp hastalığının üçüncü günü (18 Rebiülahir 628/12 Ocak 1231) burada vefat etmiştir. Sultan Veled dedesinin vefatını şöyle anlatmaktadır: “... *Sultanu’l Ulema’nın cenazesi götürülürken kıyamet kopmuş gibi idi. Kadın, erkek herkes kanlı gözyaşları döktüler. Bilginler, emirler, başları açık olarak Sultanla beraber cenazesinin önüne düştüler. Sultan üzüntüsünden bir hafta tahta oturmadı.*” Selçuklu sarayında Sultanu’l-ulema’nın vefatı hasebiyle kırk gün matem tutulmuş; Sultan ve emirler sarayda kırk gün atlarına binmemişlerdir. (Can, 1995: 41). Sultan yedi gün boyunca sarayından çıkmamış, tahtı bırakıp hasırda oturmuş ve taziye törenini bitirmişti. Tam kırk gün kalenin Cuma mescidinde hatimler indirterek halka sofralar verilmiş, fakirlere adaklar adanmıştır (Eflaki, 2012: 85).

SONUÇ

Her göç olayı bir hasreti de beraberinde getirir. Bu özlem sadece ana vatan hasreti değil insan rahatının, duyulan gönül huzurlarının alışılan dostların sevgililerin de bir arayışıdır (Aydın, 1986: 282). Yıkıcı Moğol felaketinden canlarını kurtarabilenler doğup büyüdüğü toprakları terk edip daha güvenli yer arayışı içerisine girmişleridir. Batı Türkistan’ın bilim, düşünce ve sanat adamlarından kaçabilenler ise ağırlıklı olarak Anadolu, Suriye, Hint Yarımadası ve diğer yerleşim merkezlerinde Türk-İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamışlardır (Yuvalı, 2017: 73). Moğol istilasının bir sonucu olarak gerçekleşen göçlerin

akabinde Anadolu; Türkistan âlimlerinin, Horasan erenlerinin, Azerbaycan filozof ve kelamcılarının yanı sıra “*gönül erlerini*” de tekke ve zaviyeleriyle Anadolu’ya akın eden kırık kalpli, gözü yaşlı uzak diyarlardan kopup gelen bu göçmen kitlesine sahip çıkacaktır. Bu durum hem medrese ruhunu hem de tasavvuf ruhunu Anadolu’da yeniden canlandıracak, bunun yanı sıra Kalenderilik, Batnilik vs. adı altında Anadolu’ya akın eden bu göçmen seli bu coğrafyada yeni bir kültür de meydana getirecektir. Dünyaya önem vermeyen bu ahlak ve hayat felsefesi Moğol istila ve tahribatından kaçıp Anadolu içlerine kadar gelen bu Türk boylarında güven telkin edecektir. (Aydın, 1986: 285).

XI.yy’dan XIII.yy’a Mevlana’nın asrına kadar İslam aleminde tarikatlar teşekkül etmeye başlamış; bu asırdan sonra ise tarikatlar her sahada önem kazanmıştı. (Can, 1995: 22). Şeyh Ebu Said ile başlayan Hâkim Senai (ö.546/1151) ve Feridüddin-i Attar (ö.617/1220) ile gelişen sufilik cereyanı bilhassa XIII. yy’da Anadolu’da pek yaygın bir hal almıştı. Zira Moğol istilasından kaçıp gelen Fahrüddin-i İraki (ö.686/1286), Necmüddin Daye (654/1253) ve Evhadüddin-i Kirmani (635/1237) gibi tanınmış şair, alim ve şeyhlerin Anadolu’ya sığınmaları Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî’nin (638/1240) üvey oğlu Sadruddin Konevi Hazretleri (673/1247) Anadolu’da Ekberiyeye tarikatının yayılmasına gayret sarf etmiş ise de daha sonraları Bahaüddin Veled’in oğlu Mevlana Celaleddin’den sonra kurulan Mevleviyeye karşısında pek tutunamamış, daha ziyade Şam bölgesinde yayılmıştır. Sultanu’l Ulema Bahaeddin Veled ise Feridüddin-i Attar ve Necmeddin Daye gibi Kübreviyeye tarikatına mensub idi. O dönemlerde Rifaiyye tarikatı da Anadolu’da pek yaygındı. Anadolu’nun şarki kısmında ise Kadiriyye yaygın bir tarikattı (Can, 1995: 29). Bunlardan başka Babailer, Kalenderiler, Haydariler, Melamiler’in yanı sıra Mu’tezile mensupları da hala mevcut idi (Can, 1995: 30; Gölpınarlı, 1999: 20). Yine o dönemlerde Ahmedilik denilen yılanlarla, akreplerle ve ateşle oynayarak kendilerine şiş batırmak gibi tuhaf adetlerle halkı çeken Rifaî tarikatı da mevcut idi (Gölpınarlı, 1999: 19-20). Bu ortamda yetişen Sultanu’l-ulema’nın oğlu Mevlana Celaleddin de babasının izinden yürümüş; Belh’ten getirdiği duygu ve düşünce yapısına çocukluğundan beri teneffüs ettiği tasavvuf veçhesini eklemiş böylelikle de Türk insanının muhtaç olduğu duygu ve düşünce kalıpları içinde devrinin ve sonrasının insanlarına yaşama sevinci sunmaya devam etmiştir (Aydın, 1986: 286). Hiç şüphesiz Mevlana’nın yetiştiği XIII. asır Anadolu Selçukluların da en kötü dönemidir. Zira I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in savaşta öldürülmesi üzerine yerine geçen I. İzzeddin Keykavus’un zamanı kargaşa ve savaşlarla dolu idi. Ondandan sonra başa geçen

Aleaddin Keykubat dönemi ise Moğol akınlarıyla yıpranan İmparatorluğun yıkım devrinin en parlak yıllarıdır. Aleaddin Konya ve Sivas kalelerini tamir ettirmiş, Alaiye'yi almış, Moğollara karşı halifeyi korumak için Musul'a asker yollamış ve Moğolları bir hayli yormuş olan Celaleddin Harzemşah ile savaşmış, kısacası yıkılmak üzere olan imparatorluğa bir nebze de olsa rahat nefes aldirmiştir. Harezimlilerin bir Moğol kervanını yağma etmeleri ve Moğol elçilerini öldürmeleri zaten doğuyu almış ve oralarda işleri kalmamış olan Moğolların batıya akınlarını hızlandırmış; Harezm ve ardından Irak'ın istilasını Anadolu'yu da tehlikeye sokmuştu. Nitekim Harezimlilerin bir kısmının Anadolu'ya göçmesi ise Moğolların bu coğrafyaya akınlarına hız vermiştir. Sivas'a kadar gelen Moğollar şehri yakıp yıkmış bulduklarını yağma etmişler Selçuklu ordusu yetiştinceye kadar çekilip gitmişlerdi. Ordu ise Moğolları bulamayınca onlarla bir olan Gürcülerin ülkelerine dalıp oraları harap etmiştir. Bu sıralarda Moğollardan kaçan ve Ahlatta oturan Harezimlileri Sultan Aleaddin Erzurum ovasına yerleştirmiş bunu haber alan Moğollar ise buraya yürüyüp bunların bir kısmını kılıçtan geçirmişlerdir. 1242'de Baycu kumandasındaki Moğol ordusunun Erzurum'a gelip şehri alması ve halkı kılıçtan geçirmesi üzerine Selçuklular Köseadağı'na varmış Sultan Gıyaseddin de Moğollara hücum etme fikrini benimsediğinden 26 Haziran 1243'te (6 Muharrem 641) Selçuklu ordusu Köseadağ'da Moğollar karşısında korkunç bir yenilgiye uğramıştır (Gölpınarlı, 1999: 3-4).

Bahaeddin Veled Belh'te rekabetle karşılaşmış ve hiç şüphesiz önemli kişilerin husumetini çekmiş olmasına karşın Anadolu'ya geldiğinde bilhassa Aleaddin Keykubat'ın ilgi ve teveccühünü kazanmıştır (Anbarcıoğlu, 1985: 146). Sultanu'l-ulema gerek akli ve nakli ilimlerde gerekse hal ilminde büyük ve haklı bir öneme haiz bir şahsiyet olarak tarihte yer etmiştir. Konya'da oldukça şöhret olan Sultanu'l Ulema'ya Sultan Aleaddin Keykubat'ın lalası Emir Burhaneddin Gevhertaş dahi mürid olmuş ve bir medrese yaptırmıştı. (Gölpınarlı, 1999: 43). Altmışlarına merdiven dayamış olarak köklerini geride bırakıp Orta Anadolu'ya göç eden bu büyük âlim 1231'de Konya'da vefat ettiğinde burada Kelam eğitimi veren bir medresede kendisine mürid çevresi oluşturmuş ve genç Celaleddin'i de kendisinden sonra onların başına geçecek ve vaizlik yapacak şekilde eğitmişti.

Bahaeddin Veled'in hayatıyla ilgili olaylara dayanan bilgilerin büyük bir bölümü kendi eseri olan Maarif'ten çıkarılmıştır (Lewis, 2010: 74-75). Bahaeddin Veled'in eseri olan Maarif meclislerindeki takrirlerinin vaaz ve nasihatlerinin bizzat kendisi tarafından bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir. Tasavvufi, ahlaki bir eser olan Ma'arif H. 628'de ölümüne kadar Belh'te, Semerkand'da,

Vahş'ta, Bağdat'ta Şam'da, Halep'te, Larende'de ve nihayet Konya 'da gezdiği konakladığı her yerde yazılmış; Konya'da ve İstanbul'da 20'nin üzerinde yazma nüshalarının bulunduğu 4 ciltlik bir eserdir (Anbarcıoğlu, 1985: 137). Bunun yanı sıra O'nun hayatıyla ilgili olarak Mevlana'nın "İçindeki içindedir." anlamına gelen Kitab-ı Fih-i Ma Fih'te bazı ayrıntılar bulunsa da torunu Sultan Veled'in ailenin tarihini beyitler halinde yazdığı İbtidaname ve Veledname ya da Mesnevi-i Veledi adlarıyla bilinen kitaplarında yeterli bilgiler olmasa da bazı bilgiler sunar. Şüphesiz O'nun hakkında en fazla bilgi ailenin ve türbenin çevresinde biçimlenen tarikatın müridleri olan Sipehsalar'ın Risalesi ve Eflaki'nin Ariflerin Menkıbeleri adlı eserlerinde daha ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bahaeddin Veled'in hayatının bilimsel olarak ele alınışı ise II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'deki koleksiyonlarda bulunan Ma'arif adlı eserin yazma nüshalarını tanıtan Hellmut Ritter'in bir makalesiyle başlamıştır. (*Philologica XI: "Mavlana Galaladdin Rumi und sein Kreis", Der Islam 26/1942*). Bediüzzaman Fırûzanfer ise 1955'te yayımladığı Maarif edisyonunun temel aldığı çeşitli yazma nüshaları daha sonra kitaba eklemiştir. Fırûzanfer 1959'da Ma'arif'e o zamana dek bilinmeyen bir metni içeren ikinci bir cilt daha ekler. A.J. Arberry, Fritz Meier gibi şarkiyatçıların da Bahaeddin Veled'le alakalı çalışmaları mevcuttur (Lewis, 2010: 75).

KAYNAKÇA

Anbarcıoğlu M. (1985). Sultanu'l-Ulema Bahaeddin Veled'in Hayatı, Eseri ve Düşünceleri. *I. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler)*. 3-5 Mayıs. Konya. s.135-150?

Anonim. (2016). *Monghol-un Niuça Tobça'an (Yüan-Ch'ao Pishi)/Moğolların Gizli Tarihi I. -(Yazılışı:1240)*. Terc. Ahmet Temir. Ankara

Asaf Hâlet Çelebi. (2006). *Mevlana ve Mevlevilik*, Hece yay. Ankara

Attar, F. (2015). *Tezkiretü'l Evliya*. Terc: Süleyman Uludağ. Semerkand yay. İstanbul

Aydın, M, (1986). Hz. Mevlana'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı. *2. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler)*, 3-5 Mayıs, Konya. s. 281-286

Belazuri A. (2013). *Fütûhu'l Buldan- Ülkelerin Fethi*. Terc. Mustafa Fayda, Siyer yay., İstanbul

Can, Ş. (1995). *Mevlana-Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*. Ötüken yay. İstanbul

Cüveynî, A. A. (2013). *Tarih-i Cihan Güşa*. Çev. Mürsel Öztürk, TTK yay. Ankara

Çakmak, M. A. (2002). Moğol İstilası ve Harezmsahlar İmparatorluğu'nun Yıkılışı, *Türkler Ansiklopedisi içinde*. (c.4, ss.907-916). Yeni Türkiye Yay. Ankara.

Eflaki, A. (2012). *Ariflerin Menkıbeleri*. Farsçadan Çev: Tahsin Yazıcı. Kabalcı yay. İstanbul

Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlana Celaleddin, Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*. İnkılâp yay. Beşinci Basım İstanbul

Hidayetoğlu, A.S. (2005). *Hazret-i Mevlana Muhammed Celaleddin-i Rumi, Hayatı ve Şahsiyeti*. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Konya

İbn Battuta, T. (2004). *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, Çeviri, İnceleme ve Notlar: A. Sait Aykut, YKY, 2. Baskı, İstanbul

Karaismailoğlu, A. (2005). *Mevlana ve Kültürümüz*. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Konya

Lewis, F. D. (2010). *Mevlana, Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı (Mevlana Celaleddin Rumi'nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri)*. Çevirenler: Gül Çağalı-Güven Hamide Koyukan. Kabalcı Yayınevi. İstanbul

Özaydın A. (1997). Harizm. *TDVİA içinde* (c.16, ss.217-220). İstanbul.

Özgüdenli O. G. (2005). Moğollar. *TDVİA içinde*, (c.30, ss.225-229). İstanbul.

es-Sakkar S. ve Bozkurt N. (2006). Müstansırıyye Medresesi. *TDVİA içinde*. (c.32, ss.121-123). İstanbul.

Roux, J.P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. Çev: Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket. Kabalcı Yayınları. İstanbul.

Samur, S. (2005). İslam Coğrafyacılarına Göre Horasan; Yeri ve X. Yüzyıldaki Durumu. *Bilimname*. IX/3. 89-104

Seyyid Fazıl, M. P. (2010). *Mevleviyye Silsilesi*". Haz. Tahir Hafızaoğlu. İnsan yay. İstanbul

Spuler, B.(2011). *İran Moğolları-Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*. Çev: Cemal Köprülü, TTK Basımevi. Ankara

Şahinoğlu, M. N. (1991). Bahaeddin Veled. *TDVİA içinde*. (c.4, ss.460-462). İstanbul.

Yavuz, Y. Ş. (1995). Fahreddin er-Razi. *TDVİA içinde*. (c.12, ss.89-95).İstanbul.

Yazıcı, T. (1992). Belh. *TDVİA içinde*. (c.5, ss.410-411). İstanbul,

Yuvalı, A. (2017). *İlhanlı Tarihi*. Bilge Kültür Sanat yay. İstanbul.